

บทที่ 6 สวัสดิการครอบครัว

หัวข้อ

1. ความหมายของคำว่า “ครอบครัว”
2. ประเภทของครอบครัว
3. ปัญหาครอบครัว
4. ความสำคัญของสวัสดิการครอบครัว
5. แนวคิดในการจัดสวัสดิการครอบครัว
6. การจัดสวัสดิการครอบครัวในประเทศไทย
แบบฝึกหัดท้ายบท

วัตถุประสงค์

หลังจากที่ได้ศึกษบทที่ 6 แล้ว นักศึกษาสามารถ

1. อธิบายความหมาย ประเภทและปัญหาครอบครัวได้
2. อธิบายความสำคัญและแนวคิด ตลอดจนการจัดสวัสดิการครอบครัวในประเทศไทยได้

สื่อการสอน

1. เอกสารคำสอน
2. PowerPoint Presentation

บทที่ 6

สวัสดิการครอบครัว

ครอบครัวเป็นหน่วยทางสังคมที่เล็กที่สุดและใกล้ชิดกับบุคคลและสมาชิกสังคมมากที่สุด ทั้งเป็นสถาบันสังคมที่มีความสำคัญ อย่างยิ่งสถาบันหนึ่ง ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลได้ใช้ชีวิตอยู่กับสถาบันครอบครัว ใกล้ชิดและยาวนานมากกว่าสถาบันสังคมอื่น นับตั้งแต่บุคคลเกิดจนถึงตายยอมใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวทั้งสิ้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization Process) เพราะครอบครัวนอกจากจะเป็นสถาบันที่สร้างสรรค์สมาชิกใหม่ให้แก่สังคม ให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนบุตรหลาน หล่อหลอมพฤติกรรมและบุคลิกภาพของบุคคลแล้ว ครอบครัวยังให้สถานภาพและบทบาทของบุคคลในครอบครัว รวมทั้ง เป็นแหล่งควบคุมสังคมในตัว อีกด้วย ยิ่งกว่านั้น ครอบครัวยังเป็นแหล่งอนุรักษ์และถ่ายทอดวัฒนธรรมจากชนรุ่นหนึ่งไปยังรุ่นต่อ ๆ ไป ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ครอบครัวมี บทบาทและ มีความสำคัญ ต่อการหล่อหลอมและขัดเกลาสมาชิก ของครอบครัว เป็นศูนย์กลางทั้งด้านพัฒนาเศรษฐกิจ อุตสาหกรรมในครัวเรือน ด้านสังคม ด้านการศึกษา การถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมจากชนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นอื่น ๆ ต่อไป เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้เติบโตเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ทรงคุณค่าในสังคม องค์กรใด ปัจจุบัน การพัฒนาภายใต้กระแส โลกาภิวัตน์ (Globalization) มีผลทำให้บทบาทของครอบครัวลดลงกว่าในอดีต และได้มีสถาบันสังคมอย่างอื่นมาทำหน้าที่แทน เช่น โรงงานอุตสาหกรรม โรงเรียน มหาวิทยาลัย และ สื่อต่าง ๆ ตลอดทั้งมีเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมที่ทำให้สภาพครอบครัวต้องเผชิญกับความท้าทายต่าง ๆ ซึ่งอาจจะนำปัญหาสังคมต่าง ๆ มาสู่สมาชิกของครอบครัวและมีผลต่อการทำหน้าที่ของสถาบันครอบครัวให้สำเร็จลุล่วงได้ และส่งผลต่อความมั่นคงและเสถียรภาพของชาติได้เช่นกัน ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า หาก ครอบครัวมีความมั่นคง มีเสถียรภาพแล้ว ย่อมจะทำให้สังคมและประเทศชาติมีความมั่นคงเจริญก้าวหน้าได้ เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงความหมายอันแท้จริงของครอบครัว ปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวมีเสถียรภาพ ตลอดจนการจัดสวัสดิการครอบครัวในประเทศไทย และในบทนี้ผู้เขียนจะได้นำเสนอ ความหมาย ประเภทของครอบครัว ปัญหาครอบครัว และสวัสดิการครอบครัว รวมทั้งการจัดสวัสดิการครอบครัว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ความหมายของคำว่า “ครอบครัว”

สำหรับความหมายของคำว่า “ครอบครัว” นั้นได้มีนักวิชาการทั้งชาวต่างประเทศและชาวไทย ได้ให้คำนิยามไว้และสามารถสรุปได้ดังนี้

George P. Murdock (1949) ได้อธิบายไว้ว่า ครอบครัว คือ กลุ่มสังคมซึ่งมีที่อยู่อาศัยร่วมกัน มีความร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ มีบุคคลวัยผู้ใหญ่ทั้ง 2 เพศ อยู่ด้วยกันอย่างน้อยที่สุด บุคคล 2 คนจะต้อง

มีความเกี่ยวข้องกันด้วยเพศสัมพันธ์ จะมีบุตรเป็นของตนเองเพียงคนหนึ่งหรือมากกว่าขึ้นไป หรือไม่มีบุตรเลย หรือมีบุตรบุญธรรมอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้

Earnest W. Burgess (1968) ได้อธิบายไว้ว่า ครอบครัว หมายถึง กลุ่มบุคคลที่มีความผูกพันกันโดยการแต่งงานโดยสายโลหิต หรือโดยการรับบุตรบุญธรรมประกอบกันเป็นครอบครัว ครอบครัวหนึ่งๆ จะมีการปะทะสังสรรค์กันและมีการติดต่อสัมพันธ์กันตามบทบาททางสังคมของบุคคลแต่ละคน เช่น สามี ภรรยา บุตร ธิดา พี่ชาย และน้องสาว เป็นการสังสรรค์ และบำรุงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมร่วมกัน

ดังนั้น คำว่า “ครอบครัว” ในทัศนะของ Murdock และ Burgess จะต้องมีลักษณะดังนี้

1. ปกติครอบครัวจะต้องประกอบด้วยบุคคลที่อยู่อาศัยภายในครัวเรือนเดียวกัน
2. บุคคลที่อยู่อาศัยนี้ จะต้องมีความผูกพันกันโดยการแต่งงานโดยสายโลหิต หรือโดยการรับบุตรบุญธรรมก็ได้

3. สมาชิกครอบครัว มีการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ มีการทำมาหาเลี้ยงชีพกัน ปกติจะมีผู้ใหญ่ทั้ง 2 เพศอยู่ด้วยกัน และมีความสัมพันธ์ทางเพศต่อกัน จะมีบุตรด้วยกันตั้งแต่ 1 คน หรือมากกว่า 1 คนขึ้นไป หรือไม่มีบุตรเลยก็ได้

4. มีการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในครอบครัว เช่น บิดา มารดา บุตร สามี และภรรยา ซึ่งแต่ละคนต่างก็มีบทบาททางสังคมโดยเฉพาะของตน และ

5. ครอบครัวมีบทบาทด้านการดำรงรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรมร่วมกัน

ส่วนสมาคมเศรษฐศาสตร์แห่งประเทศไทย (รจจา ภูโพบูลย์, 2534) ได้ให้คำนิยามของครอบครัวในเชิงสหวิทยาการว่า

1. ทางชีววิทยา ครอบครัวเป็นกลุ่มชนที่มีความผูกพันกันทางสายโลหิต
2. ทางเศรษฐศาสตร์ ครอบครัวเป็นกลุ่มบุคคลที่ใช้จ่ายเงินจากประมาณเดียวกัน ถึงแม้จะอาศัยอยู่ต่างที่อยู่กัน

3. ทางสังคมศาสตร์ ครอบครัวเป็นกลุ่มคนที่อยู่ร่วมเคหสถานเดียวกัน มีปฏิสัมพันธ์และสนใจต่อทุกข์สุขซึ่งกันและกัน รวมทั้งมีความปรารถนาดีต่อกัน โดยมีจำเป็นต้องสืบสายโลหิตเดียวกัน

4. ทางด้านนิติศาสตร์ ครอบครัวที่กฎหมายยอมรับ หมายถึง ครอบครัวที่ชายและหญิงจดทะเบียนสมรสอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งจะครอบคลุมถึงบุตรและบุตรบุญธรรม นอกจากนี้กฎหมายยังได้กำหนดหน้าที่รับผิดชอบของ บิดา มารดา สามี ภรรยา และบุตร ที่มีต่อกันและกำหนดสิทธิในการรับมรดกตามกฎหมาย

วิลัวจส์ กฤษณะภูติ (ม.ป. พ.) อธิบายไว้ว่า ครอบครัว คือ กลุ่มบุคคลที่อยู่ในครัวเรือนเดียวกัน มีความผูกพันกัน โดยการแต่งงาน หรือโดยทางสายโลหิต หรือ โดยการรับบุตรบุญธรรมก็ได้ และมีการทำมาหาเลี้ยงชีพร่วมกัน สมาชิกครอบครัวจะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กัน แต่ละคนจะมีบทบาทหน้าที่เฉพาะของตน เช่น บทบาทหน้าที่ของบิดา มารดา สามี ภรรยา และบุตร ประการสำคัญครอบครัวยังมีบทบาทด้านการดำรงรักษาไว้และถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามสืบต่อไป

โดยสรุป ครอบครัว ก็คือ กลุ่มบุคคลที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน มีความผูกพันกันโดยการแต่งงาน หรือโดยทางสายโลหิต หรือ โดยการรับบุตรบุญธรรมได้ ปกติจะต้องมีผู้ใหญ่ทั้งสองเพศอยู่ด้วยกัน และมีเพศสัมพันธ์ต่อกัน จะมีบุตรด้วยกันหรือไม่ก็ได้ สมาชิกครอบครัวจะต้องมีการติดต่อสัมพันธ์กัน มีการดำรงชีพร่วมกัน และทุกคนต้องมีบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพของตน และครอบครัวยังเป็นสถาบันที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมอันดีงามจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งอีกด้วย

2. ประเภทของครอบครัว

เกี่ยวกับประเภทของครอบครัวนั้นสามารถแยกได้เป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ ประเภทตามการเกิดของครอบครัว และประเภทตามขนาดของครอบครัว ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ประเภทตามการเกิดของครอบครัว

สำหรับประเภทตามการเกิดของครอบครัว มี 2 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ ประเภทที่ถือกำเนิดเกิดมา (Family of Orientation) และประเภทครอบครัวของตนเอง (Family of Procreation) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 ประเภทที่ถือกำเนิดเกิดมา (Family of Orientation)

สำหรับประเภทนี้ สมาชิกครอบครัวอาจมีสถานภาพเป็นบุตรหลาน ต้องอยู่ภายใต้การอบรมเลี้ยงดูของหัวหน้าครอบครัว

2.1.2 ประเภทครอบครัวของเราเอง (Family of Procreation)

สำหรับประเภทครอบครัวประเภทนี้ เป็นครอบครัวที่เกิดจากความพอใจ สมัครงใจของตนเอง เช่น เกิดจากการแต่งงาน ซึ่งตนเอง อาจจะมีสถานภาพเป็นหัวหน้าครอบครัว หรือ รองหัวหน้าครอบครัว และจะมีบทบาทหน้าที่ให้การเลี้ยงดู และอบรมสั่งสอนบุตรหลานของตนต่อไป

2.2 ประเภทตามขนาดของครอบครัว

หากแยกประเภทของครอบครัวตามขนาดครอบครัวก็สามารถจำแนกได้เป็น 2 ประเภทด้วยกัน คือ ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) และครอบครัวขยาย (Extended Family) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family)

ครอบครัวเดี่ยวเป็นครอบครัวขนาดเล็ก ประกอบด้วย สามี ภรรยา และบุตร มักจะปรากฏในสังคมสมัยใหม่หรือประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ประเทศอังกฤษ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศออสเตรเลีย เป็นต้น

2.2.2 ครอบครัวขยาย (Extended Family)

ครอบครัวขยาย เป็นครอบครัวขนาดใหญ่ สมาชิกอยู่ด้วยกันหลายคน เช่น สามี ภรรยา บุตร ญาติพี่น้อง หรือเป็นครอบครัวเดี่ยว (สามี ภรรยา บุตร) หลาย ๆ ครอบครัวมาอยู่ร่วมกัน อาจจะเป็นภายในหลังคาบ้านเดียวกัน หรือคนละหลังคาเรือน แต่อยู่ภายในบริเวณบ้านเดียวกัน มีการทำมาหาเลี้ยงชีพร่วมกัน ช่วยกันผลิต ช่วยกันบริโภค มีความรับผิดชอบด้านความมั่นคงปลอดภัยร่วมกันหรือมี

สวัสดิภาพร่วมกัน ลักษณะของครอบครัวประเภทนี้ได้แก่ ประเทศทางเอเชีย เช่น จีน ไทยสมัยก่อนหรือในชนบทบางครัวเรือน

อนึ่ง ลักษณะครอบครัวไทยในชนบทในสมัยก่อนส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวขยาย เมื่อบุตรธิดาแต่งงานแล้วจะนำบุตรเขย เข้ามาอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน ทำให้มีสภาพเป็นครอบครัว ขยาย แต่ก็เพียงระยะหนึ่ง ต่อไปเขาก็จะแยกครอบครัวออกไปเป็นครอบครัวเดี่ยว แต่ในปัจจุบันลักษณะครอบครัวไทย ส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยว ซึ่งเป็นไปตามกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ได้ดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดปัญหาสังคมหลายประเภท เป็นต้นว่า ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาการค้ำมนุษย์ ปัญหายาเสพติดให้โทษ ปัญหาความรุนแรงในสังคม ปัญหาครอบครัวแตกแยก หรือปัญหาครอบครัวพิการอื่น ๆ เป็นต้น

3. ปัญหาครอบครัว

3.1 ปัญหาครอบครัวพิการ หรือความไร้ระเบียบของครอบครัว (Family Disorganization)

สำหรับปัญหาครอบครัวพิการ หรือความไร้ระเบียบของครอบครัว นั้น John J. Kane (แพรวพรรณ มหาวัจน์, ม.ป.ป. อ้างถึงใน วิภาวี กฤษณะภุมิต, 2538) อธิบายไว้ว่า ครอบครัวพิการ หรือความไร้ระเบียบของครอบครัว หมายถึง การแตกร้างภายในหน่วยครอบครัว เมื่อสมาชิกในครอบครัวไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ตามที่ตนมีอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ ลักษณะของการไร้ระเบียบอาจพิจารณาได้หลายแง่ต่างหากจากกัน และไม่จำเป็นว่าจะจะเป็นครอบครัวของชาติใดชาติหนึ่งโดยเฉพาะ

สาเหตุของครอบครัวพิการ

1. ความไม่ชอบธรรมประกอบของหน่วยครอบครัว (Illegitimacy) หมายถึง สามี ภรรยาไม่ได้แต่งงานถูกต้องตามกฎหมาย
2. การแตกแยกของครอบครัวในรูปแบบของการเลิกร้าง (Annulment) การแยกกันอยู่ (Separation) การหย่าร้าง (Divorce) และการละทิ้ง (Desertion)
3. ครอบครัวประเภทที่คู่สมรสอยู่ด้วยกันฉันท์สามี ภรรยา และให้ความร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้านจิตใจน้อยที่สุด
4. วิกฤตการณ์ในครอบครัวที่มีสาเหตุมาจากสิ่งภายนอก เช่น ฝ่ายหนึ่งต้องเสียชีวิต หรือต้องจำคุกเป็นเวลานาน หรือไปอยู่ค่ายทำงานเป็นไปตามวิกฤตการณ์ของสงคราม อุทกภัย และ/หรือความตกต่ำของเศรษฐกิจ
5. เกิดจากเหตุภายใน เช่น ภายในฝ่ายหนึ่งเกิดพิการทางด้านจิตใจ และ/หรือ ด้านร่างกาย เช่น บุตรเป็นปัญญาอ่อน หรือมีสมาชิกครอบครัวคนใดคนหนึ่งเป็นโรคจิต หรือ มีความพิการทางร่างกายเรื้อรัง เป็นต้น

นอกจากนี้ ศรีหัทธิม พานิชพันธ์ (2534) ได้อธิบายไว้ว่า ครอบครัวพิการ หรือ ปัญหาครอบครัวนั้นเกิดขึ้นได้หลายลักษณะ แต่โดยมากมักจะเกิดจากความรุนแรงในครอบครัว (Family Violence)

3.2 ปัญหาความรุนแรงในครอบครัว

ศรีหัทธิม พานิชพันธ์ (2534) ได้อธิบายถึงความหมายของความรุนแรงในครอบครัวว่า หมายถึง การทำให้สมาชิกในครอบครัวเจ็บปวด หรือได้รับการบาดเจ็บ หรือการใช้กำลังบังคับให้ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นการกระทำทั้งการให้คำพูด หรือการกระทำ เช่น การทำร้ายร่างกาย (Physical Harm) ทำร้ายทางจิตใจ (Mental Harm) การทรมาน (Torture) คือการทำให้ลำบากแก่ร่างกาย และจิตใจโดยจงใจ

ขณะที่ สายสุรี จุติกุล (2541) ได้แบ่งประเภทความรุนแรงในครอบครัว เป็น 3 ประเภท ได้แก่

1) การกระทำความรุนแรงทางจิตใจและทางวาจา เช่น การบังคับ ขู่เข็ญ ด่าทอ บังคับเหยียดหยาม การข่มขู่ ทอดทิ้ง และจำกัดสิทธิเสรีภาพต่าง ๆ

2) การกระทำความรุนแรงทางร่างกาย ซึ่งมีอาการปรากฏให้เห็น เช่น ตะบอง ทุบตี หรือทำร้ายอวัยวะต่าง ๆ เช่น ด้วยการใช้บุหรี่

3) การกระทำความรุนแรงทางเพศ เช่น การล่วงเกินทางเพศ ทำอนาจาร ข่มขืน รวมทั้งข่มขืนภรรยา ตั้งแต่ระดับน้อยไปยังระดับมาก เป็นต้น

สาเหตุของความรุนแรง วิไลวัจน์ กฤษณะภุมิต (2551) ได้เขียนไว้ว่า สาเหตุของความรุนแรงมีหลายประการ อาทิ

ด้านบุคคล ได้แก่ ผู้ที่มีบุคลิกภาพก้าวร้าว การเล่นเกมพนัน ติดสุรา หรือเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ดิยาเสพติดให้โทษ หรืออาจเกิดการพยาธิภาพของร่างกาย จากโรคจิตโรคประสาท

ด้านครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวพิการ หรือครอบครัวไร้ระเบียบ ครอบครัวแตกแยก ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวไม่ดี ก่อให้เกิดความขัดแย้งและความรุนแรงในครอบครัวได้

ด้านเศรษฐกิจ เกิดจากภาวะกดดันด้านเศรษฐกิจรายได้น้อยไม่พอรายจ่าย หรือมีภาวะการณว่างงาน ไม่มีรายได้ มีหนี้สินรุงรัง และยากจน

ด้านสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม เช่น ประเพณีวัฒนธรรมในสังคมไทยเป็นระบบชายเป็นใหญ่ทำให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันระหว่างหญิงกับชายเอื้อต่อการใช้สิทธิอำนาจแก่ผู้ชายกระทำรุนแรงต่อผู้หญิงได้ สามีมีสิทธิทำอะไรได้ทุกอย่าง และเข้าใจว่าทุบตีเป็นเรื่องของครอบครัวเท่านั้น

นอกจากนี้ ปัญหาครอบครัวยังแบ่งออกเป็น 2 ประเภท (ศรีหัทธิม พานิชพันธ์, 2534) ได้แก่

1) ครอบครัวไม่สมบูรณ์แบบ (Uncompleted Families) ได้แก่ ครอบครัวของหญิง (มารดา) นอกสมรส หรือบิดานอกสมรส (Unmarried Mother and Father) เนื่องจากมิได้ทำการจดทะเบียนสมรสอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

2) ครอบครัวแตกแยก (Broken Homes) ได้แก่ ครอบครัวที่แยกกันอยู่ (Separation) ครอบครัวที่หย่าร้าง (Divorce) เลิกร้าง (Annulment) และครอบครัวที่ปล่อยปละละเลย หรือทอดทิ้ง ภรรยาและบุตร หรือขาดการดูแลเอาใจใส่ (Abandonment)

ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นนี้ เป็นสาเหตุ ประเภทของครอบครัวพิการ ซึ่งผลของครอบครัวพิการ ย่อมจะส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของครอบครัวได้ ดังนั้น เพื่อให้ครอบครัวมีความอบอุ่น มั่นคง มีเสถียรภาพ ควรได้มีการจัดสวัสดิการครอบครัวต่อไป

4. ความสำคัญของสวัสดิการครอบครัว

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นถึงความสำคัญของบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวที่มีต่อสมาชิก ครอบครัว ดังนั้นการที่จะทำให้สมาชิกวัยเยาว์ของครอบครัว จะเป็นทรัพยากร มนุษย์ที่ทรงคุณค่าของประเทศได้นั้น ครอบครัวจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่ทำหน้าที่บ่มเพาะ หล่อหลอมให้ “เด็กวันนี้ผู้ซึ่งคืออนาคตของชาติ เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันหน้า” เพราะฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าครอบครัวที่มีคุณภาพเป็นปัจจัยสำคัญต่อการสร้างอนาคตของชาติ และกิติพัฒนา นนทปัทมะคุลย์ (2529) ได้อธิบายไว้ว่า ครอบครัวที่มีคุณภาพ ประกอบด้วย ความชื่นชมคุณค่าของคนในครอบครัว การมีเวลาอยู่ร่วมกัน การมีพันธะต่อความสุขและสวัสดิภาพของครอบครัวร่วมกัน การติดต่อสื่อสารระหว่างกันเป็นอย่างดี การมีศรัทธาต่อศาสนาอย่างแรงกล้า และการมีสมรรถนะจัดการวิกฤตการณ์ในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านได้อธิบายถึงคุณลักษณะของครอบครัวที่มีคุณภาพ โดยจำแนกออกเป็นด้านต่าง ๆ เช่น **ด้านคุณภาพชีวิต** มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยที่ 1-3 (2545) ได้อธิบายไว้ว่า เกี่ยวกับคุณภาพชีวิตนั้น กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยได้จัดทำเครื่องมือชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ .) มี 8 หมวด ได้แก่ สุขภาพดี มีบ้านอาศัย มีการศึกษาถ้วนหน้า ครอบครัวสุขสบาย มีรายได้มาก อยากร่วมพัฒนา พาสู่คุณธรรม และบำรุงสิ่งแวดล้อม และสำหรับ **ด้านความผาสุก**นั้น กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ได้สร้างเครื่องมือชี้วัดโดยมุ่งให้สถาบันครอบครัวเป็นหน่วยชี้วัดในการวิเคราะห์ และได้กำหนดคุณลักษณะของครอบครัวผาสุกไว้ 4 ประการ ได้แก่

- 1) ครอบครัวจะต้องมีโครงสร้างและองค์ประกอบดี
- 2) มีความอบอุ่น มีสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกดี มีการขัดเกลาทางสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันและกัน มีความรู้
- 3) มีการศึกษา อนามัยดี ปลอดภัย พึ่งตนเองได้ และ
- 4) รู้จักบริการทางสังคม และสามารถใช้บริการสังคมพื้นฐานของรัฐได้

อนึ่ง คุณลักษณะดังกล่าวนี้ถูกแปลงเป็นคำถามในแบบสอบถามข้อมูลด้านสวัสดิการสังคมของครัวเรือน (สสค.) แบ่งออกเป็น 4 หมวด 20 ตัวชี้วัด เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการค้นหาครอบครัวที่ไม่มีความผาสุกนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ยังมีครอบครัวอีกจำนวนมากที่ไม่สามารถทำหน้าที่สำคัญดังกล่าวได้ ซึ่งก็จะส่งผลต่อการบ่มเพาะ ชัดเกล้าให้เด็กในวันนี้ ให้เป็นทรัพยากร มนุษย์อันทรงคุณค่าของประเทศในอนาคตได้ ดังนั้นการจัดสวัสดิการครอบครัวจึงเป็นทางออกหนึ่งที่จะช่วยป้องกัน บรรเทาและแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ เพราะสวัสดิการครอบครัว หมายถึง การช่วยเหลือให้สมาชิกครอบครัวมีคุณภาพชีวิต ที่ดี เช่น มีการอยู่ดี กินดี มีความผาสุกมั่นคงปลอดภัยทุกด้าน ไม่ว่าด้านเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา มีความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่ดี มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง มีสุขภาพอนามัยที่ดี และสามารถปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้

5. แนวคิดในการจัดสวัสดิการครอบครัว

แนวคิดเกี่ยวกับการจัดสวัสดิการครอบครัวมาจากการช่วยเหลือเกื้อกูลและการสงเคราะห์ ครอบครัว ทั้งนี้เพื่อช่วยเหลือให้บุคคลและครอบครัวที่มีปัญหาต่าง ๆ ให้สามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้ และให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างปกติสุข แต่ในปัจจุบันการพัฒนาภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้เน้นการพัฒนาศักยภาพของครอบครัวให้ เป็นครอบครัวที่มีคุณภาพ มีเสถียรภาพ มีความมั่นคงเข้มแข็ง ปราศจากความรุนแรงในครอบครัวให้ครอบครัวสามารถทำหน้าที่ตามบทบาทของตนได้อย่างเต็มที่ เพื่อให้สมาชิกครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นครอบครัวที่ผาสุก มีคุณภาพและคุณธรรม ซึ่ง ญัฐไชย ตันติสุข (2534) ได้เขียนเกี่ยวกับแนวคิดของการจัดสวัสดิการครอบครัวไว้ว่า “การจัดสวัสดิการครอบครัวถือว่าเป็นบริการพื้นฐาน ซึ่งเป็นความต้องการของประชาชนทั่วไปเป็นสิทธิของพลเมืองที่จะต้องได้รับความคุ้มครองในฐานะเป็นพลเมืองของประเทศ ต้องการให้ครอบครัวมีความมั่นคง มีความผูกพันรักใคร่กัน และมีคุณธรรม รัฐจึงต้องจัดบริการต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความต้องการขั้นพื้นฐานแก่ประชาชนทั่วประเทศให้มีความสุข มีเงิน วัตถุ สิ่งของที่จำเป็นในครอบครัว ต้องพัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กันไปด้วย จุดเน้นคือพัฒนาศักยภาพของสามีและภรรยา ให้พัฒนาครอบครัวของตนให้ครอบครัวสามารถปฏิบัติหน้าที่ตามธรรมชาติของครอบครัวได้ ซึ่งครอบครัวมีหน้าที่หลัก 4 ประการ เช่น หน้าที่ให้ความผูกพันรักใคร่กันในครอบครัว การทำมาหาเลี้ยงชีพในครอบครัว การสืบสกุล และการอบรมเลี้ยงดูบุตรให้รู้ระเบียบสังคม

แนวคิดการใช้ครอบครัวเป็นฐาน (Family Base) ดูเหมือนว่าจะจะเป็นแนวคิดหลักในการจัดสวัสดิการครอบครัว เพราะเป็นแนวคิดที่สามารถนำมา ประยุกต์ใช้ในการจัดสวัสดิการครอบครัว ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ด้วยการที่สามารถช่วยในการ จัดบริการสวัสดิการสังคมได้อย่างทั่วถึง และเพียงพอตามนโยบายของรัฐบาล แนวคิดนี้มีความเชื่อว่าครอบครัวจำเป็นต้องเข้ามามีส่วนร่วมต่อการพัฒนาระบบบริการต่าง ๆ มากขึ้น ใช้กลวิธีเชิงรุกเน้นให้ผู้ปฏิบัติงานเข้าสู่ชุมชนและครอบครัวเป้าหมายโดยตรง โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ ด้วยกัน (ระพีพรรณ คำหอม, 2540 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช หน่วยที่ 1-3, 2545) เพื่อ (1) แสดงศักยภาพและพลังของครอบครัว (2) ส่งเสริมการทำหน้าที่ของครอบครัวให้เข้มแข็ง และ (3) ป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้น

สำหรับครอบครัวที่ไม่สามารถจะปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ รัฐก็ได้จัดบริการสวัสดิการครอบครัวให้ เพื่อสนองความต้องการของสมาชิกครอบครัวและประชาชนทุกภาคส่วน ส่วนภาคแรงงานนั้นภาคเอกชนก็ควรมีบทบาทด้านการให้บริการสวัสดิการครอบครัวแก่ลูกจ้าง เช่นกัน ซึ่งได้มีนักวิชาการด้านแรงงานได้ให้ทัศนะไว้ เช่น นฤมล นิราทร (2534) ได้เขียนเกี่ยวกับบทบาทของนายจ้างต่อการสร้างความมั่นคงของสถาบันครอบครัวว่า บทบาทของนายจ้าง มี 4 รูปแบบ การจัดสวัสดิการครอบครัวเป็นรูปแบบหนึ่ง ได้แก่ การประกันชีวิต การแบ่งปันกำไร เงินสะสม การจัดสถานเลี้ยงดูเด็กกลางวัน (Day Care) สำหรับบุตรพนักงาน การจัดกิจกรรมวันครอบครัวและการให้คำปรึกษาเกี่ยวกับครอบครัว อย่างไรก็ตาม การจัดสวัสดิการครอบครัวก็เพื่อจะให้ครอบครัวมีความสุข มีเสถียรภาพ มีความมั่นคง และไม่มี ความรุนแรงในครอบครัว ก่อนจะบรรยายถึงรูปแบบการจัดสวัสดิการครอบครัวในประเทศไทย ควรทราบถึง **วิธีการสร้างสรรค์เสถียรภาพของครอบครัว เพื่อให้ครอบครัวมีความสุข** นั้น สรุปได้ดังนี้

1. ในการเลือกคู่ครอง ควรพิจารณาถึงความเหมาะสมทั้งคู่ตั้งแต่แรก เป็นต้นว่า ในเรื่อง ทัศนคติ รสนิยม ศาสนา ระดับการศึกษา ภูมิหลังด้านสังคม เนื่องจากหากมีลักษณะ ที่ สอดคล้องคล้ายคลึงกันแล้ว ก็จะทำให้ชีวิตการครองเรือนที่ราบรื่นได้ จากการศึกษาประเทศตะวันตก การแต่งงานที่มีความผาสุกคู่สมรสจะต้องเป็นผู้ที่เหมือนกันในด้านต่าง ๆ ดังกล่าว (บรรพต วีระสัย, มพ).
2. ควรมีการเตรียมตัวทั้งทางร่างกายและจิตใจก่อนจะแต่งงาน เช่นการรักษาสุขภาพร่างกายให้แข็งแรง สุขภาพจิตมั่นคงไม่เครียด ประการสำคัญก่อนจะแต่งงานควรมีการตรวจโรคประจำตัวเสียก่อน
3. ควรสร้างฐานะความมั่นคงทางเศรษฐกิจในครอบครัว เช่น ควรรู้จักประหยัด เก็บหอมรอมริบ บนรากฐานของเศรษฐกิจพอเพียง
4. คู่สมรสควรถนอมน้ำใจซึ่งกันและกัน ให้เกียรติซึ่งกันและกัน เห็นอกเห็นใจกัน มีความเมตตาเอื้อเฟื้อเกื้อกูลต่อกัน รับฟังปัญหาและปรับตัวเข้าหากัน
5. สมาชิกครอบครัวทุกคน เช่น พ่อ แม่ บุตร ธิดา ต้องทำตามหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่
6. ผู้ครองเรือนควรมีศิลปะในการครองเรือน ครองรักมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของเหตุผล มีความขยันหมั่นเพียร ประกอบสัมมาอาชีพด้วยความสุจริต และร่วมกันสร้างสรรค์ความสัมพันธ์อันดีต่อกัน
7. ควรสร้างบรรยากาศประชาธิปไตยในครอบครัวเน้นการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครอบครัว และรับฟังความคิดเห็นของซึ่งกันและกัน ตลอดจนการมีเสถียรภาพในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ
8. พยายามหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ถ้าเป็นครอบครัวขยาย มีญาติพี่น้องอาศัยอยู่หลายคน ก็ต้องระมัดระวังเรื่องความขัดแย้ง

9. กรณีมีปัญหาครอบครัวเกิดขึ้น วิธีผ่อนคลายเป็นปัญหาคือ ควรมีการปรึกษาหาหรือ ขอ คำแนะนำจากหน่วยงานที่ใช้บริการสวัสดิการสังคม เช่น กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สภาสังคมสงเคราะห์ฯ และอื่น ๆ

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ คือ วิธีการสร้างสรรค์ให้ครอบครัวมีความผาสุก มีเสถียรภาพมีความมั่นคง อันจะนำไปสู่ครอบครัวที่มีสวัสดิภาพได้

6. การจัดสวัสดิการครอบครัวในประเทศไทย

ในส่วนนี้ จะได้อธิบายถึง รูปแบบในการจัดสวัสดิการครอบครัวในประเทศไทย ซึ่งมีทั้ง หน่วยงานของภาครัฐและภาคเอกชนเป็นผู้จัดบริการสวัสดิการครอบครัว สำหรับองค์กรภาครัฐที่ทำหน้าที่หลักในการจัดสวัสดิการครอบครัว ได้แก่ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ (กรมประชาสงเคราะห์ เดิม) กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ดังมี รายละเอียดต่อไปนี้

6.1 กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

เดิมทีนั้นกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ คือ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย แต่ต่อมาได้มีการปรับองค์กรครั้งใหญ่ตามแผนปฏิรูประบบ บริหารภาครัฐ ไปสังกัดกระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ตามพระราชบัญญัติปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 และตามกฎหมายกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ พ.ศ. 2545 ระบุให้กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ มี ภารกิจ อำนาจหน้าที่ และโครงสร้าง คือ มีภารกิจเกี่ยวกับการให้บริการสวัสดิการสังคมการ สังคม สงเคราะห์แก่ผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากไร้คนไร้ที่พึ่ง ผู้ประสบปัญหาทางสังคม โดยการช่วยเหลือและแก้ไข ปัญหาในรูปแบบของสถาน สงเคราะห์ และการประสานงานส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการ ส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนและท้องถิ่นจัดสวัสดิการสังคม เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายที่มีปัญหาทางสังคม สามารถดำรงชีวิตและ พึ่งตนเองได้อย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้ จัดบริการสวัสดิการสังคมแก่ผู้มีรายได้น้อยที่ประสบปัญหาด้านต่าง ๆ ทั้งในเขตชุมชนเมือง กรุงเทพมหานคร และส่วนภูมิภาค โดยให้บริการและสงเคราะห์ ทั้งทางตรง และทางอ้อม มีการระดม ทรัพยากรภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อให้การช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาความเดือดร้อนในรูปแบบต่าง ๆ (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ , เว็บไซต์, 2554) ดังต่อไปนี้

1. การสงเคราะห์ครอบครัว ในกรณีที่หัวหน้าครอบครัวตาย ทอดทิ้งครอบครัว ต้องโทษ จำคุก เจ็บป่วยร้ายแรงหรือพิการจนไม่สามารถประกอบอาชีพได้ และไม่สามารถดูแลครอบครัวได้ โดยให้ความช่วยเหลือได้แก่ (1) เครื่องอุปโภคบริโภค หรือค่าใช้จ่ายในการครองชีพความเป็น (2) ค่า

รักษาพยาบาลหัวหน้าครอบครัว คู่สมรส หรือสมาชิกในครอบครัว เช่น ค่ายา ค่าอุปกรณ์การ รักษาพยาบาล ค่าอาหารที่โรงพยาบาลหรือสถานพยาบาล ของราชการ รวมถึงค่าพาหนะและค่าอาหาร ระหว่างการติดต่อรักษาพยาบาลเท่าที่จำเป็น (3) ค่าซ่อมแซมที่อยู่อาศัยเท่าที่จำเป็น (4) เงินทุนสำหรับ ประกอบอาชีพและ (5) ช่วยเหลือในกรณีที่เป็นอื่น ๆ

2. การให้คำแนะนำ โดยให้คำแนะนำหัวหน้าครอบครัว สมาชิกในครอบครัวและบุคคลทั่วไป เพื่อช่วยแก้ปัญหาในกรณีต่าง ๆ ตามหลักวิชาการสังคมสงเคราะห์ เช่น การประกอบอาชีพ การหา งานทำ การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานและสมาชิกในครอบครัว และปัญหาอื่น ๆ รวมทั้งแนะนำบริการของ หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน นอกจากนี้ ยังมีบริการให้คำปรึกษาแนะนำทาง โทรศัพท์ตลอดทั้ง 24 ชั่วโมงทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค

3. การส่งเคราะห์ครอบครัวเคลื่อนที่ ได้แก่ การออกให้บริการประชาชนในพื้นที่และ ชุมชนร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ ในรูปแบบจัดหน่วยส่งเคราะห์ครอบครัวเคลื่อนที่ (Mobile Unit) ซึ่งจัดตั้ง ในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เพื่อให้การช่วยเหลือประชาชน และครอบครัวผู้มีรายได้น้อยโดยจัดควบคู่ไป กับบริการอื่น ๆ เช่น บริการทางการแพทย์ การจัดหางาน การฝึกอาชีพระยะสั้น การส่งเคราะห์เด็ก คน พิการ และผู้สูงอายุ ตลอดทั้งการให้คำปรึกษาแนะนำอีกด้วย

4. การส่งเคราะห์ที่พักอาศัยชั่วคราว การจัดที่พักอาศัยชั่วคราวแก่ประชาชนและ ครอบครัวที่ประสบปัญหาความเดือดร้อนด้านที่อยู่อาศัย อันเนื่องจาก อัคคีภัย สาธารณภัย ศาลมีคำ พิพากษาให้ขับไล่และไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง โดยดำเนินงานโครงการบ้านพักฉุกเฉินไว้รองรับ ประชาชนกลุ่มดังกล่าวรวม 4 แห่งด้วยกัน ในเขตพื้นที่กรุงเทพฯ นนทบุรี และปทุมธานี รวมทั้งที่พักคน เดินทางในกรุงเทพฯ 1 แห่ง เพื่อให้บริการที่พักอาศัยชั่วคราวแก่ผู้มีรายได้น้อย ผู้ป่วยที่รอรับการรักษาตัว ในโรงพยาบาล ผู้ตกทุกข์ได้ยากที่เดินทางมาจากส่วนภูมิภาค โดยไม่คิดค่าบริการแต่อย่างใด

นอกจากนี้ ได้จัดบริการที่พักแก่นักเรียน นักศึกษา คณะบุคคลที่เดินทางมาจาก ภูมิภาค เพื่อเข้าร่วมกิจกรรมหรือทัศนศึกษาในกรุงเทพมหานคร โดยคิดค่าบริการในราคาถูก

5. การพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัวในชนบท ได้แก่ การส่งเสริมการมีรายได้อย่าง สม่าเสมอของผู้ยากจนโดยการให้มิ้งงานทำหรือการจ้างงานในพื้นที่ วัตถุประสงค์สำคัญก็คือ ต้องการให้ สมาชิกครอบครัวได้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยกันอย่างอบอุ่น ไม่ต้องย้ายถิ่นไปทำงานที่อื่น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อให้ ครอบครัวล่มสลายได้ เนื่องจากบางครอบครัวที่มีบุตรเล็ก ๆ ต้องฝากบุตรไว้กับ ปู่ ย่า ตา ยาย และญาติที่ น้อย ส่วนพ่อแม่เด็กจะไปขายแรงงานที่อื่น ดังนั้นการส่งเสริมให้สมาชิกครอบครัวมีงานทำมีรายได้ และใช้ ชีวิตครอบครัวอยู่ด้วยกัน ด้วยความเข้าใจซึ่งกันและกัน ก็จะสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตครอบครัวได้ รวมทั้งพัฒนาสภาพแวดล้อม และสาธารณูปโภคในชนบท

6. การส่งเคราะห์ผู้ถูกเลิกจ้าง ผู้ว่างงาน และผู้ประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ

ในการจัดสวัสดิการครอบครัวของกรมฯ อีกประการหนึ่ง ได้แก่ การส่งเคราะห์ผู้ถูกเลิกจ้าง ผู้ถูกลดค่าจ้าง และผู้ได้รับผลกระทบด้วยเหตุสุดวิสัยอื่น ๆ ซึ่งทำให้รายได้ลดลง กรม ฯ จะช่วยเหลือเงินทุนประกอบ

อาชีพเป็นรายครัวเรือน เพื่อเป็นการให้โอกาสในการสร้างงานและสร้างเงินเป็นการช่วยเหลือเศรษฐกิจในครอบครัวนั่นเอง

7. การสงเคราะห์ผู้มีรายได้น้อยและครอบครัว เพื่อบรรเทาปัญหาความเดือดร้อนเฉพาะหน้า และสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างปกติสุขตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน โดยให้การสงเคราะห์ครอบครัวไม่เกิน 3 ครั้ง ครั้งละไม่เกิน 2,000 บาท

8. การให้กู้ยืมเงินเพื่อการศึกษาเด็ก หรือการประกอบอาชีพ กรณีที่หัวหน้าครอบครัวประสบปัญหาเดือดร้อนไม่ว่าด้านเศรษฐกิจ ด้านการเจ็บป่วยเรื้อรังก็ดีขึ้นไม่สามารถจะช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูเด็กได้ ครอบครัวนั้น ๆ ก็สามารถจะขอกู้ยืมเงินเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาเด็กได้ นอกจากนี้ตามระเบียบเงินทุนประชาศึกษาสงเคราะห์ (ทปศ.1) และหัวหน้าครอบครัวที่ต้องการเงินทุนเพื่อประกอบอาชีพ ก็สามารถขอกู้ยืมเงินเพื่อการประกอบอาชีพได้

9. การดำเนินการอื่น ๆ เช่น การช่วยเหลือครอบครัวผู้ต้องขัง ครอบครัวผู้ติดยาเสพติด ผู้ติดเอดส์ และผู้ประสบสาธารณภัย เป็นต้น รวมทั้งการประสานส่งต่อผู้ประสบปัญหาไปรับบริการยังหน่วยงานอื่นที่ให้บริการเฉพาะด้าน รวมทั้งการรับบริจาคเงินและสิ่งของ เพื่อช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาต่าง ๆ

6.2 กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย

กรมการพัฒนาชุมชน เป็นหน่วยงานระดับกรม สังกัดกระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานที่ดำเนินการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ และการมี ส่วนร่วมของประชาชน ส่งเสริมและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพโดยสนับสนุนให้มีการจัดทำและใช้ประโยชน์จากข้อมูลสารสนเทศ ศึกษา วิเคราะห์ วิจัย จัดทำยุทธศาสตร์ชุมชน ตลอดจนการฝึกอบรมและพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาชุมชน เพื่อให้เป็นชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน กรมการพัฒนาชุมชน เดิมมีฐานะเป็นส่วนพัฒนาการท้องถิ่น สังกัดกรมมหาดไทย และได้รับการยกฐานะเป็นกรม เมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2505 ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม (ฉบับที่ 10) พ.ศ. 2505

อนึ่ง กรมการพัฒนาชุมชน เป็นองค์กรหนึ่งที่มีบทบาทในการจัดสวัสดิการครอบครัว โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัวให้สมาชิกครอบครัว มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน มีความรัก ความอบอุ่น และความมั่นใจในการดำรงชีวิต อันสามารถจะแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ ได้ ทั้งนี้เพื่อให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกครอบครัวดีขึ้นได้ วิธีดำเนินการโดยการจัดทำแผนงานส่งเสริมสถาบันครอบครัว เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณธรรมและจริยธรรม มีความรัก ความสามัคคี ในครอบครัวและชุมชน ซึ่งในการจัดสวัสดิการครอบครัวนี้ได้แก่ งานพัฒนาสตรี งานพัฒนาเด็ก และงานพัฒนาเยาวชน

อย่างไรก็ตาม สำหรับองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทในการจัดสวัสดิการครอบครัวมีหลายองค์กร ด้วยกัน ในบทนี้ผู้เขียนใคร่ขอแนะนำองค์กรที่น่าสนใจ ได้แก่ สหทัยมูลนิธิประเทศไทย

สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย และมูลนิธิศูนย์ฮอทไลน์ เนื่องจากเป็นองค์การที่มีความน่าสนใจในการจัดสวัสดิการครอบครัว ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. สหทัยมูลนิธิประเทศไทย

สหทัยมูลนิธิประเทศไทยเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ก่อตั้งโดยนักวิชาการในวงการสวัสดิภาพครอบครัวและเด็กเมื่อปี 2519 ได้รับอนุญาตจากกระทรวงมหาดไทยให้ทำงานเพื่อเด็กและครอบครัวโดยไม่แสวงกำไร เมื่อ 29 มิถุนายน 2519 ภายใต้ชื่อ "โฮลล์สหทัยมูลนิธิ" (Holl Sahathai Foundation) ต่อมาในปี 2526 ได้เปลี่ยนชื่อเป็น "มูลนิธิสหทัย" เพื่อความเหมาะสม มีวัตถุประสงค์ เพื่อต้องการฟื้นฟูและเสริมกำลังครอบครัวให้เข้มแข็งมั่นคง ถือเป็นภารกิจหลักของมูลนิธิ และมีกิจกรรมที่น่าสนใจ (สหทัยมูลนิธิ, online, 2554) คือ

- บริการฟื้นฟูสภาพครอบครัว โดยมุ่งส่งเสริมให้ครอบครัวเลี้ยงดูบุตรหลานได้อย่างปกติสุข มีสวัสดิภาพไม่ให้เกิดการทารุณเด็ก ทอดทิ้งเด็ก ส่งเสริมสัมพันธ์ภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัว บริการสุขภาพอนามัย โภชนาการ และอื่น ๆ
- บริการสำหรับมารดานอกสมรส โดยให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลืออย่างถูกต้องระหว่างตั้งครรภ์ เพื่อป้องกันปัญหาการทำแท้ง และทอดทิ้งเด็ก
- บริการจัดหาครอบครัวอุปการะ โดยการหาครอบครัวที่เหมาะสมให้การอุปการะเด็ก มูลนิธิจะรับผิดชอบด้านอุปกรณ์ในการเลี้ยงดูเด็ก การเงิน การรักษาพยาบาล โดยจะมีนักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้ติดตามเยี่ยมเยียนเด็ก
- บริการบุตรบุญธรรม โดยจัดหาบิดามารดาใหม่ให้ ซึ่งเป็นครอบครัวที่มีความรัก ความอบอุ่น และความมั่นคง เพื่อจะได้เข้าใจและเอาใจใส่เด็ก โดยมูลนิธิจะให้ นักสังคมสงเคราะห์ไม่ติดตามเยี่ยมเยียน

2. สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย

การก่อตั้งสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยเริ่มจากการที่ ผู้ดำเนินงานองค์การสังคมสงเคราะห์ ทั้งของรัฐบาลและเอกชนได้ดำริที่จะก่อตั้งองค์การกลางของการสังคมสงเคราะห์ขึ้น โดยผู้แทนขององค์การสังคมสงเคราะห์ 9 องค์กร ได้แก่ กรมประชาสงเคราะห์ (ศาสตราจารย์ปกรณ์ อังศุสิงห์ เป็นผู้แทน) มูลนิธิอนุเคราะห์คนพิการ (หม่อมงามจิตต์ บุรฉัตร เป็นผู้แทน) สมาคมสตรีอุดมศึกษา (คุณหญิงอาภรณ์ กฤษณามระ เป็นผู้แทน) มูลนิธิช่วยและให้การศึกษาคนตาบอด (คุณหญิงเลขา อภัยวงศ์ เป็นผู้แทน) มูลนิธิพระยาอนุเคราะห์ (แพทย์หญิงเพียร เวชบูล เป็นผู้แทน) ยุวพุทธิกสมาคมแห่งประเทศไทย (นายสมพร เทพสิทธา เป็นผู้แทน) ยุวสมาคมแห่งประเทศไทย (นายเล็ก วานิชอักษร เป็นผู้แทน) สมาคม วาย.ดับบลิว.ซี.เอ (นางสาวเฮเลน แต่สุจิ เป็นผู้แทน) และสมาคม วาย.เอ็ม.ซี.เอ. (นายจุรินทร์ ตกแต่ง เป็นผู้แทน) ได้ร่วมกันประชุมครั้งแรก ณ กรมประชาสงเคราะห์ เมื่อวันที่ 26 กันยายน 2501 และในที่สุดได้ตกลงให้จัดตั้งองค์การกลางสังคมสงเคราะห์ขึ้น เรียกว่า "สภาองค์การสังคมสงเคราะห์แห่ง

ประเทศไทย" วันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2503 สภาองค์การสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยได้รับอนุมัติจากทางราชการให้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคล โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและประสานงานด้านสังคมสงเคราะห์ ทั้งของทางราชการและเอกชน ต่อมาในเดือนมีนาคม 2504 สภาองค์การสังคมสงเคราะห์จึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น “สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย”

สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (หน่วยสวัสดิการครอบครัวและเด็ก) ได้ริเริ่มดำเนินโครงการบริการสวัสดิการครอบครัวและเด็กขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2516 หลักเกณฑ์ในการช่วยเหลือของหน่วยสวัสดิการครอบครัวและเด็ก ได้แก่

1. ให้คำปรึกษาแนะนำ เกี่ยวกับปัญหาในครอบครัวประเภทต่าง ๆ
2. ให้บริการปรึกษาแนะนำทางกฎหมายและประណอมข้อพิพาท
3. ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับปัญหาการศึกษาของ บุตร
4. ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับสิ่งของที่จำเป็นในการดำรงชีวิตครอบครัว ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อนของครอบครัว และ
5. ให้ความช่วยเหลือเกี่ยวกับปัญหาหนี้สิน อันเนื่องจากความเจ็บป่วย หรือการที่หัวหน้าครอบครัวต้องว่างงานเป็นเวลานาน

3. มูลนิธิศูนย์ฮอทไลน์ (Hotline Center Foundation)

มูลนิธิศูนย์ฮอทไลน์ เป็นศูนย์สุขภาพจิตของเอกชน ก่อตั้งขึ้นด้วยความร่วมมือของผู้หญิงกลุ่มหนึ่ง โดยมีคุณอรอนงค์ อินทรจิตร เป็นผู้อำนวยการและบริหารโครงการ นับตั้งแต่ปลายปี 2527 และได้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิเมื่อ พ.ศ. 2531 โดยได้เปิดให้บริการเป็นครั้งแรกในกรุงเทพมหานคร ในระยะแรกมีนโยบายที่จะให้บริการเฉพาะผู้หญิงด้อยโอกาส ตลอดจนกลุ่มวัยรุ่นทั่วไป เนื่องจากตระหนักว่าผู้หญิงและแม่บ้านทั่วไปใช้เวลาส่วนใหญ่ในการปรนนิบัติสามีและดูแลลูก ๆ และยังคงต้องทำงานเพื่อหาเงินมาจุนเจือครอบครัวด้วยจนแทบไม่มีเวลาจะให้กับตนเอง โดยเฉพาะเมื่อต้องเผชิญกับปัญหาความทุกข์หรือความคับข้องใจอาจไม่รู้จะหันหน้าไปพึ่งใคร ไม่สามารถและไม่กล้าพอจะไปขอรับบริการจากแพทย์ตามโรงพยาบาลทั่วไปได้ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาความยุ่งยากและการเสียเวลาในการเดินทาง โดยเฉพาะในเมืองใหญ่อย่างกรุงเทพฯ ตลอดจนเวลาที่ยาวนานในการรอพบแพทย์ อีกทั้งต้องเสียค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ทำให้ผู้หญิงแม่บ้านส่วนใหญ่หมดกำลังใจและขาดโอกาสในการรับบริการ และต้องสะสมความเครียด เกิดความเก้บกด เป็นภาระทางจิตใจทั้งในระยะสั้นและระยะยาว เมื่อให้บริการไปเพียงระยะไม่กี่เดือน ผู้ชายที่เป็นทั้งคู่สมรสและผู้ที่มีปัญหาส่วนบุคคลได้เข้ามาขอใช้บริการ ด้วย ดังนั้นจึงทำให้บริการนี้เปิดกว้างแก่ประชาชนทั่วไปที่มีปัญหา แต่เน้นกลุ่มของผู้ที่ด้อยโอกาสในสังคมก่อน อย่างไรก็ตาม ยังต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากผู้ให้บริการและนักวิชาชีพด้วย (มูลนิธิศูนย์ฮอทไลน์, online, 2554)

อนึ่ง บริการของมูลนิธิฯ เริ่มต้นโดยการใช้โทรศัพท์เป็นสื่อกลางทำให้ผู้ใช้บริการสามารถประหยัดเวลา ปรึกษาได้ทันที ประหยัดเงิน เพราะให้บริการฟรี และไม่จำเป็นต้องเปิดเผยตนเองหรือชื่อที่แท้จริงของผู้ใช้บริการ ทำให้ภายในช่วงระยะเวลาไม่นานบริการก็เป็นที่นิยมและยอมรับของผู้คนในสังคม

อย่างกว้างขวาง จากวันที่เริ่มต้นจนถึงทุกวันนี้ ปริมาณบริการได้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะเมื่อองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทยได้สนับสนุนโทรศัพท์ที่สามารถ โทรฯ เข้าฟรีได้จากทั่วประเทศ ตั้งแต่ปี 2539 บริการของศูนย์ฯ แพร่กระจายไปอย่างทั่วถึงทุกมุมของประเทศ และเข้าสู่ชนทุกกลุ่มด้วยบริการที่ไม่เสียค่าใช้จ่ายหรือเสียค่าใช้จ่ายต่ำที่สุด (มูลนิธิศูนย์ฮอทไลน์, online, 2554) ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่ามูลนิธิศูนย์ ฮอทไลน์มีบทบาทหน้าที่ให้คำปรึกษาแนะนำเกี่ยวกับปัญหาชีวิต และสวัสดิการครอบครัวแก่ประชาชนผู้มีปัญหาเดือดร้อนด้านสุขภาพจิต และปัญหาครอบครัวสามารถใช้บริการนี้ได้ตลอด 24 ชั่วโมง มูลนิธิฯ นี้ มีศูนย์กลางอยู่กรุงเทพฯ และมีสาขาอยู่ต่างจังหวัด เช่น เชียงใหม่ ขอนแก่น และหาดใหญ่ด้วยเช่นกัน

จากข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับรูปแบบของการจัดสวัสดิการครอบครัวจะเห็นได้ว่า มีรูปแบบ 4 ประการด้วยกันคือ รูปแบบของการให้สวัสดิการแก่ครอบครัวที่เป็นเงิน (In Cash) เป็นสิ่งของ (In Kind) การรับเข้าอยู่สถานสงเคราะห์ (Institutional Care) และการบริการต่าง ๆ (In Services) เช่น การให้คำแนะนำ ปรึกษาต่าง ๆ ซึ่งเป็นไปตามหลักการให้การช่วยเหลือแบบสาธารณูปการ (ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 1) อย่างไรก็ตาม ยังมีองค์กรทั้งภาครัฐ เช่น สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว (สค.) ภายใต้กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พม.) องค์กรปกครองท้องถิ่น (ไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาลนครและเทศบาลตำบล เป็นต้น) และหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ เป็นต้น รวมทั้งภาคเอกชนอีกหลายแห่งที่ให้บริการสวัสดิการครอบครัวเช่นกัน ซึ่งบางองค์กรอาจจัดสวัสดิการสังคมให้แก่ครอบครัวโดยตรงและทางอ้อม แต่บางองค์กรอาจจัดสวัสดิการสังคมให้แก่ครอบครัวแต่ก็มีการจัดสวัสดิการสังคมให้แก่เด็กและเยาวชน รวมทั้งสตรีและความเสมอภาคของหญิงและชายไปพร้อมกัน เพราะบางครั้งประเด็นเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งและความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว

แบบฝึกหัดท้ายบท

1. จงอธิบายความหมายและประเภทของครอบครัวมาโดยละเอียด พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
2. ปัญหาครอบครัวคืออะไร และในปัจจุบันนี้มีปัญหาครอบครัวอะไรที่น่าสนใจ จงอธิบายพร้อมทั้งวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาครอบครัวนั้นมาพอเข้าใจ พร้อมทั้งยกตัวอย่างประกอบ
3. จงอธิบายความสำคัญและแนวคิดที่สำคัญในการจัดสวัสดิการครอบครัวมาโดยละเอียด พร้อมยกตัวอย่างประกอบ
4. จงอธิบายถึงการจัดสวัสดิการครอบครัวในประเทศไทยว่าเป็นอย่างไร มีองค์กรที่น่าสนใจอะไรบ้าง